

Landoekonomiske Jagttagelser i Skotland.

(En Indberetning til det Kongl. Landhuusholdnings-Selskab, meddeelt af Forvalter G. E. Kiærboiling fra Als.)

Efterat have reist omkring i forskjellige Dele af Skotland ved Hjælp af den mig fra det høie Selskab tilstaaede Understøttelse, er jeg igjen ankommen til Hjemmet, og bevidner i disse Linier min underdanige Tak til det ærede Selskab for den mig bevilgede Sum, hvorved det blev mig muligt at forlænge mit Ophold i Skotland, og senere foretage en landoekonomisk Reise.

Det Vigtigste af hvad jeg under dette mit Ophold og paa min Reise har havt Leilighed til at iagttage, tillader jeg mig pligtstyldigst at meddele det ærede Selskab i det Følgende.

Først vil jeg tillade mig at omtale Gaarden Carfin-House, hvor jeg opholdt mig i eet Aar. Denne Gaard er beliggende i Lanarkshire ved Floden Clyde, og eies af Mr. Anderson. Til Carfin, som er en saakaldt gentlemans place, horer den rundt om Gaarden liggende Jord, som indtager et Areal af 30 Acres, hvilket for at forskjønne Gaardens Omgivelse næsten altid er udlagt med Græs, og som leies ud i Sommerhalvaaret; desforuden eier Mr. Anderson Gaarden Clydes Banke; denne Farm var for 12 Aar siden, da den blev kjøbt, i en meget daarlig Forfatning: Vandet stod i alle Markerne, og Jorden, der manglede Gjødningskraft, var gjennemgroet af Siv, Qvicker og andet Ukrudt, og endeel var endog begroet med Buske og fuldt af gamle Træstubbe;

alle Hegn vare øde og Jorden var næsten uden Undtagelse uskiftet saavel for Korn- som for Græsafgrøder. — Det første, der var at gjøre ved denne Jord, var at draine den, og denne Grundforbedring er nu endt.

Driftsmaaden er følgende: første Aar Havre, andet Aar Turnips, Bønner og Kartofler, altsammen drillpløiet og gjødet, saavel med Staldgjødning som med Beenmeel og Guano, tredje Aar Hvede og Havre, udlagt med Græs, fjerde Aar Kløver, som slaaes, hvorpaa Marken tjener til Græsgang i to Aar.

Den første Sædart er altsaa Havre, hvad vi her kalde Gronjordsshavre; Gronjorden oppløies om Vinteren til omtrent 4 Tommers Dybde; naar Jorden er beqvem om Foraaret til at saae i, afharves den først paa langs ad Furen, derpaa saaes Sæden, og nedbringes ogsaa med den skotske Harve; meget almindeligt er det, at der paa de magreste Steder paa Markerne ogsaa saaes Guano, hvilket skeer naar man er saa vidt færdig med Harvningen, at kun den sidste Land mangler, derpaa følger Tromlingen. Om Efteraaret pløies Havrestubben til en Dybde af 9 Tommer. Saa snart Jorden er tørret lidt ud i Foraaret, almindeligt først i Marts, begyndes der med at bearbejde den Deel af Turnipsmarken, der skal besaaes med Bønner: Furerne brækkes paa tværs med en meget tung Harve, derpaa følger Grubberen (et Redskab, som er en Mellemting mellem Egstirpatoren og den svenske Harve, men dog nærmere Egstirpatoren, da den har Haandsfang); dette Redskab er ganske udmærket til at løsne Jordsmonnet med og sees ogsaa anvendt paa enhver større eller mindre Gaard; efter Grubberen følger Harven for at bearbejde Jorden til en større Fiinhed i Overfladen; naar Jorden nu paa denne Maade ved gjentagne Overgange af Grubber og Harve er bleven fuldkommen porøs, opføres den i Kamme med Dobbeltpløven, og hvis der ikke allerede om Vinteren er gjødet paa Stubben, paaføres nu Gjødningen, saaledes at der kommer en Rød Gjødning i hver tredje Fure; denne Fordeling passer ogsaa

med Bidden imellem Hjulene, naar der er opsuret i en indbyrdes Afstand af omtrent 27 Tommer. Gjødningen udspredtes nu i Furterne, og derpaa følger Saaemaffinen, saa at Bøunnerne komme i umiddelbar Forbindelse med Gjødningen; foruden Staldgjødningen anvendes ogsaa en Blanding af Guano og Beenmeel, som ogsaa saaedes før Bøunnerne; naar disse sidste ere saae, fløves Rammene ud over de aabne Furer, eller ogsaa de tilharves med en stotst Harve; naar Furerne tilploies, følger efter Ploiningen Drillharven, der er dannet i en Runding, saaledes, at den ikke alene berører Ryggen af Rammen, men ogsaa Eiderne; hvis Græsrodde og andet Ukrudt endnu forefindes ved denne Harvning, da affamles de omhyggeligt af Fruentimmer. Omtrent først i Juni Maaned, naar Bøunnerne have naaet en Længde af 3 til 6 Tommer, renses der med Hestehakken imellem Raderne, hvorved maa gives Agt paa, at man stiller Hakken saa bred som muligt, men dog saaledes, at Planterne, som i deres Opvæxt ere temmelig skjøre og let brækkes, ikke berøres; hvis der efter denne Rensning endnu findes noget Ukrudt staaende inde ved Planterne, da følge Fruentimmer efter med tunge Hakker, løsne dermed Jorden og pille Ukrudtet op; efter denne Rensning følger umiddelbart Høpningen med Doppeltploven; Nogle foretrække at tage Muldskjælen af Ploven herved og omvikle den med Tækkereb, men det forekommer mig, at dette kan være ligegyldigt. Man antager rigtignok, at Muldskjælene trykke Jorden, naar denne er temmelig stiv, for fast om Planterne, hvorimod Jorden ved den sidst omtalte Maade bringes til Planten med meer Lempe. Efter Høpningen groe Bøunnerne sædvanligt meget raadt og ingen Rensning gjøres meer fornøden. Turnipsjorden behandles paa samme Maade som Bønejorden, ogsaa Gjødningen paaføres paa samme Maade; naar denne er paaført, fløves Rammene ud over Gjødningen, og Saaemaffinen følger nu efter og saer Turnipsfrøet paa Ryggen af Rammen omtrent 1 Tomme dybt; dernæst bruges ogsaa en Tromle, dannet saaledes, at den be-

rører Kammen paa alle Sider; den knuser de Klumper, der ere paa Kammen og gjør det muligt at saae Frøet til eens Dybde; bag efter den egentlige Maskine følger en meget let Tromle, der tildækker Frøet. Er det Tilfældet, at første Saaening mislykkes, hvilket undertiden hidrører fra langvarig Tørke eller Jordlopper, maa man derfor ikke opgive Marken som tabt, men derimod saae anden Gang; paa Carfin saaedes saaledes forrige Aar et Stykke tvende Gange, og der høstedes ligesaa god om ikke bedre Afgrøde end paa det Stykke, der kun var tilsaaget een Gang. Midt i Juli Maaned, naar Planterne have naaet en Længde af circa 4 Tommer, lader man Hestehakken gaae op imellem Raderne, derpaa udtyndes Planterne, de svenske Turnips til en Bidde af 8 Tommer, de andre, den gule og den rødgyule Turnips omtrent til 10 Tommer. Denne Udtynding skeer deels ved Haanden, hvilket unægteligt er at anbefale som bedst for Planterne, deels ved den lette Haandhakke. Denne Hakke maa da have meget skarpe Hjørner og i det Hele være let og behagelig at arbeide med, da de tilbageblivende Planter ellers komme til at lide en heel Deel i deres Væxt, deels derved, at man meget lettere med et daarligt Redskab kommer til at give den unge Plante et lille Knæk, deels ved at man ofte bortfører formegen Jord fra Roden, blotter denne og udsætter den derved for Sol og Vind, hvorved Planten tillige kommer til at saae en liggende og altsaa unaturlig Stilling. Naar Udtyndingen med Haandhakken derimod udføres med gode Redskaber og med Forsigtighed, vinder man ved den anden Methode det, at Ufrudtet, der er i Plantens Nærhed, udryddes raslere og bedre. Naar en Tid er gaaet hen efter Udtyndingen, og Ufrudtet i Forbindelse med de bortkastede Planter begynde at groe, lader man igjen Hestehakken rense imellem Raderne, hvorved dog maa paaagtes, at den er temmelig snever, da Bladene ellers let tage Skade; Turnipsen vil efter denne Tid i nogenlunde reen Jord brede sig saameget, at Bladene gaae sammen og forbyde Ufrudtet at voxe op, ligesom det ogsaa bliver umuligt

at komme gennem Raderne med noget Redskab; levner Turnipsen imidlertid Blads for Hestehakken i længere Tid, f. Ex. naar der er usædvanligt bredt imellem Raderne, da er en gjentagen Behakning vistnok meget gavnlig, da den dog altid løsner Jorden, giver Plantens Rod et meer pulveriseret Jordsmønde, saa at det er tilgængeligt saavel for Regnen som for den atmosfæriske Luft. Kartoffelmarken behandles omtrent paa samme Maade som Bønnenmarken; Kartoflerne lægges i Furerne umiddelbart ved Gjødningen, Rammene fløves, og de nye oppløiede Ramme harves med Drillharven og Græsroddeerne affalles; i Juni Maaned begynder man at rense imellem Planterne; til endeel af dem blev Hestehakken benyttet, til endeel brugtes en Plov, som Langjernet og Muldsjælen bleve tagne af; Ploven er vel at foretrække forsaavidtsom den gaar meget dybt i Jorden; men da man skal gaar een Fure efter to Gange, tager det ogsaa den dobbelte Tid; efter Behakningen blev hver Rad nærmest ved Planten renset med Haandhakken, saaledes at intet Ukrudt var at see; derpaa hyppedes med Doppelploven, en Mand fulgte bestandig efter for at paasee, at ingen Planter bleve bedækkede med Jord; dette Sidste er meget nødvendigt og tager ikke megen Tid, men forsømmes dog ofte her i Landet. Paa den Deel af Marken, hvor Bønnen havde været, bleve Rammene, naar Bønnen vare i Staf, fløvede med Doppelploven og derpaa harvede; først blev den Deel af Marken, hvori der skulde saaes Vintersæd, udelukkende Hvede, pløiet til en Dybde af 9 Tommer. Der gaves Furen et Tint med den skotske Harve, Sæden saaedes og blev nedharvet med samme Harve; om Foraaret, naar Jorden var nogenlunde tør, harvedes Hveden med den lette Græsharve, hvormed der almindeligt gaves den to Tænder; derefter saaedes Græsfroet circa 16 Pd. Raigræs blandet med 6 Pd. rødt og 4 Pd. hvidt Kløverfrø, og Marken blev tromlet. Den Deel af Marken, hvori der saaes Havre, pløies meget dybt om Vinteren, og bearbejdes senere hen i Foraaret med Grubberen og Harven; nu saaes Havren, der ogsaa ned-

harves med den stotke Harve, og senere Græsfrøet, som nedharves med den lette Græsharve, derpaa tiltromles Marken. Med Hensyn til Afgrødernes Behandling har jeg kun at meddele følgende: De langstraaede Sædarter — Hveden og Havren — skjæres som oftest med Rapskniven, den første altid, den sidste tildeels, og idetmindste paa de Steder, hvor Sæden er falden; efter 6 til 8 Skjærere følger en Mand, der binder Sæden, efterat denne er lagt ud i Knipper af de første, og sætter den i Stak. Høstes der med Lee, da følger efter hver Meier en Pige, der samler Sæden med Hænderne i Neg og lægger den ud i Knipper; efter 3 Leer følger en Binder, der tillige sætter Sæden op. Arbeidskraften er altsjaa forholdsviis større end her i Danmark, men Arbeidet udføres ogsaa almindeligt med den dobbelte Accuratesse, og uden at der spildes noget. Bindingen skeer nærmere ved Roden af Reget, end det er almindeligt her, og en senere Binding finder ikke Sted, naar Kornet fjøres ind. Sæden fjøres ind paa Karren, der er Skotlands udelukkende Arbeidsvogn, og sættes i runde Staffe, der hvile paa Jern- eller Træsodder, som omtrent ere 1 Alen høie; saadan en Stak indeholder omtrent 10—12 Karrelæs. Staffene ere i Bunden fra 6 til 7 Alen i Diameter, hvorfra de brede sig ud under Sætningen til en bestemt Høide, hvorpaa de brat tages ind og sættes ganske spidse; de tækkes kun paa Toppen. Hestebønnerne skjæres med Rapskniven sidst i August eller først i September, medens Stængelen og Bælgen saagodtsom ere grønne; een Mand tager to Rader med sig og lægger den ene Haandfuld ved den anden bag ved sig tværs over de afflaarne Kamme, naturligviis saaledes, at Roden altid ligger til een og samme Side; naar de ere veirede, bindes de sammen paa følgende Maade. Bønnerne samles sammen med Hænderne, medens der vel paa-sees, at der ingen levnes, og at de ligge jevnt ved Roden, Binderen fører et Knippe Straa med sig, som han bestandig kaster foran sig; der bindes omtrent paa Midten og reises umiddelbart derefter. Bønnernes senere Behandling er over-

eenstemmende med de langstraaede Sædarteres. Turnipsen tages op sidst i October og først i November. Hver Mand tager her, som ved Pønnerne, to Rader med sig og er forsynet med en afhugget Rapskniv; efterat Planten er oprykket med venstre Haand, afhugger man, med Kniven, først den tynde Rod og derpaa Bladene, saaledes at man tager saameget med af Turnipshovedet, at disse hænge sammen. Bladene strøes omkring paa Marken; endvidere maa mærkes, at hver to Mænd lægge Knoldene sammen i een Række, og der levnes paa denne Maade Plads for Karren til at kjøre imellem Rækkerne og samle dem op; de kjøres nu sædvanlig til Stakhaven, hvor de opstables i lange triangulaire Staffe, og tildækkes med et lille Lag Halm og nogle Sommer Jord. Kartoflerne ploies undertiden op; meget almindeligt er det ogsaa, at de graves op med Kartoffelgreben, der er forsynet med tre flade Tænder; Kartoflerne opbevares enten i Hujene, eller tildækkes i Staffene paa samme Maade som Turnips, kun med meer Omhu. Da endeel af Kløveren paa Carfin blev tørstet, fik det en forskjellig Behandling fra det andet, der kun var bestemt til Foder. Dette første blev udlagt i Skaar og strax opbundet i Neg og sat i smaae Hobe samme Dag, da der ellers tabes formeget; naar det var veiret blev der fort et Seil ud paa Marken, og hertil blev Høet bragt paa Rapsflæder; paa Seilet var een eller flere Stiger anbragte, herpaa lagdes Negene, og Frøet blev afflaaet med korte Stoffe, derpaa blev Høet rystet, kastet udenfor Seilet og strax opført i Staffe. Foderhøet derimod sattes paa anden eller tredie Dag, efterat det var flaaet, sammen i smaae Staffe og senere i temmelig store, omtrent til 90 Lpd. Høet kjøres ogsaa hjem med Karren, men sattes, til Forskjel fra Kornet, i langagtig firkantede Staffe.

Foruden min, ved Selskabets Understøttelse, i afvigte Foraar foretagne landoekonomiske Rejse i Skotland og England, kan jeg ikke lade uberørt, at jeg forrige Sommer gjorde en lille Udflugt til Ayrshire i Selskab med Inspecteur Thom-

sen fra Rødning, og nogle danske Kammerater; vi besøge Mr. Harves Gaard i Glasgow; i Nyr Gaardene: Kunningpark, Greenan, Lag, Heighton, Laenston og Myremill. Disse ere alle udmærkede Gaarde, paa hvilke Landvæsenet er bragt til temmelig stor Fuldkommenhed; de besøges ogsaa hvert Aar af mange Fremmede.

Den første af de Gaarde, jeg besøgte paa min Reise i afvigte Foraar, er beliggende tæt ved Byen Carnwath, dens Navn er Liberton-Mains, Forpagterens Mr. Brown. Han var, som man i det Hele taget maa rose Skotten for, meget gjæstfri og net imod mig og viste mig med Fornoielse Alt, hvad jeg ønskede at see paa Gaarden. Dvægbesætningen var deels af Nyrshire-Racen, deels en Krydsning af denne og Shorthorn-Racen. Faarene, 2000 i Tallet, vare deels whitesaced, deels en Krydsning af blackfaced og hiin. Endeel af disse bleve om Efteraaret satte paa Turnipsmarken for at fedes; man brugte her, hvor Faareavlens dreves i det Store, at fjerne en Mængde Lam i October Maaned; disse holdes paa Græsset Vinteren over, klippes i Juni, og næste October sættes de paa Turnipsmarken i Fold, hvilket bestandigt flyttes fremad, naar det behøves, og de sælges nu saasnart de ere fede. Til denne Gaard hørte en Deel uopdyrket Jord, hvoraf der indtages et stort Areal hvert Aar. Denne Hedejord bliver først drainet 4 Fod dybt, og naar Jorden er tør nok, ploies om Foraaret den Jord, der er bleven drainet om Vinteren, og der saaes Havre første Aar; efterat Høsten er endt ploies Havrestubben igjen og ligger et Par Maaneders Tid for at raadne lidt endnu; derpaa blive de lange, endnu sammenhængende Plovstrimler ituhakkede med tunge Hakker; om Foraaret enten ploies eller grubbes Jorden, alt eftersom der findes at være hensigtsmæssigt for de forskjellige Slags Jordemon, for at bearbejde Jorden til den største Fiinhed; næste Aar saaes her Turnips, og Jorden gjødes med Guano og Beenmeel, dernæst saaes Havre med Kløver og Græs. Mr. Brown fortalte, at han paa denne Jord havde haft 10 til 12

Bole pr. Acre (12—14 Tdr. pr. Td. Land); Kloveren slaaes ikke, men ligger til Græs i tre Aar; Hvede og Byg groe meget godt her, men kan paa Grund af Climaet ikke blive rigtig modent, og det er Grunden til at Sexaars-Skiftet er indført. Gaardens Bygninger ere meget hensigtsmæssige. Her var en Damptærskemaskine til sex Hestes Kraft; naar der var Vand nok om Vinteren blev Maskinen drevet derved; den tærskede 10 Tdr. i Timen og rensede tillige Sæden. I Korfalden, der blev ny opbygget, blev der lagt store Leerpiber for at lede Urinen bort til Ailebeholderne, hvorfra Dampmaskinen igjen skulde pumpe den ud over Marken. Hestestalden var ny opbygget, og det er den smukkeste og bedste, jeg har seet. Kornet gaves Hestene i smaae Jernkrybber, og i en lignende, der var fælleds for to Baase, stod der bestandig Vand; dette kunde ved Omdreiningen af en Hane udtømmes af Krybber, hvorpaa det i et Drain lededes til Ailebeholderen, og Krybber forjynedes atter med Vand ved Omdreiningen af en anden Hane. Med mellem begge Krybberne var Hækken anbragt; Foderet gaves dem forfra; Seletoiet havde sin Plads i et Selerum ved Enden af Stalden. — Herfra tog jeg til Edinborg, hvor jeg foruden andre Mærkværdigheder besaae the agricultural Museum, samt den høilandske Landbosforenings Forsamlingsaal, der langs med Væggene er prydet med deilige Malerier, hvoraf de fleste ere Tegninger af Huusdyr, som paa Dyrsfluer i Landet have vundet Aiterkjendelse som ædle Exemplarer af de forskjellige Dyreracer; i selve Museet seer man, foruden disse, alle mulige Slags Korn- og Træarter, men hvad der især er til megen Nytte og Fornøielse, er den udmærkede Samling, man finder her af saavel ældre som nyere Landvæsenmaskiner, og den Accurateesse, Sagkundskab og Flid, hvormed disse Redskaber ere gjorte, overgaaer vistnok enhver Fremmeds Forventninger. Fra Edinborg og Leith, i hvilken sidste By mange af os Danske have fundet en velvillig Raadgiver i en Landsmand, Hr. Steegman, af hvem jeg ogsaa fik et Anbefalingsbrev til en Mr. Lamson til Burn-

tyrk, som jeg senere kommer til at omtale, tog jeg til en Gaard paa den anden Side af Firth of Forth ved Navn Dalachy, der eies af Mr. Cunningham, hvor jeg tillige traf sammen med nogle af mine Landsmænd. Gaardens Størrelse er 770 Acres; Driften var 1ste Aar Havre, 2det Hestebønner og Kartofler, hvortil gjødes, 3die Hvede, 4de Turnips og Hvidkaal, gjødet, 5te Byg udlagt med Græs i to Aar. Herved har jeg kun at bemærke, at hvad Hvidkaalsdyrkingen i Marken, som her bliver udført i det Store, angaaer, da behandles Jorden til denne paa samme Maade som til Turnips, og derpaa udplantes Kaalen af Fruentimmer, der hver især har en Plantepind. Afstanden imellem Raderne var 30 Tommer, imellem Planterne 24 Tommer. Hvidkaalsdyrkingen har jeg ogsaa seet i det Store paa flere Gaarde i Ayrshire, hvor den lovede et meget rigt Udbytte; naar Kaalen er udvoget, affjæres Hovederne, de føres hjem, fjæres itu og opjodres saaledes grønne. Paa Gaarden var der 22 Arbeidsheste. Fødebesætningen var 150 Stk. Stude; førend de fedes, gaae de circa $\frac{1}{2}$ Aar i indelukkede Gaarde, saakaldte „Courts,“ der ere forsynede med faststaaende Truge, hvori der 2 Gange daglig gives dem Maff og undertiden lidt Kartofler, forøvrigt Halm; denne Fremgangsmaade anvendes sædvanligt for at vænne Dyret til herefter at kunne taale et Foder, som det hidtil har været uvant med. Den egentlige Fødebesætning fodres 5 Gange daglig. Om Morgenen faaer hver Stud Kl. 6 en kogt Blanding af 2 Pd. Bonnemeel, 1 Pd. Oliefager, nogle Avner samt lidt Salt, Kl. 8 $\frac{1}{2}$ gives dem saa mange Turnips, de kunne æde til næste Foder. Kl. 11 renses Krybberne, og hver Stud faaer en Skovfuld raa Kartofler; Kl. 3 Eftermiddag gives dem atter en passende Deel Turnips; Kl. 5 $\frac{1}{2}$ renses Trugene og de faae samme Foder som det første om Morgenen; oven over Trugene var der anbragt en Hæk, hvori der gaves dem saameget Straae, som de kunde æde, da dette jo ogsaa er en nødvendig Betingelse for at Maven, ved det stærkt nærende Foder, ikke kommer i Uorden. Faare-

besætningen var fra 7 til 800, alle whitefaced; de indkjøbes som Lam i Juli Maaned, og græsser indtil October Maaned paa „the hills,“ nogle udyrkede Bakker; siden føres de paa Turnipemarken; den halve Afgrøde bringes imidlertid hjem først; saaledes optages 3 Rækker, de andre 3 blive staaende og dette fortsættes saaledes paa hele Marken. Paa Turnipemarken holdtes de i Fjold, men ikke med Træ-Fjold, som paa Riberton-Mains, men derimod i et Ræt af tyndt Reb, dette var omtrent 2 Alen bredt og blev bundet fast paa nedslaaede Pæle. Denne Indhegning er uden Tvivl den billigste og til- lige den nemmeste ved Flytningen; tidlig om Foraaret komme de paa de gode Græsmarker, og sælges i Juni Maaned efterat de først ere klippede; naar de ere solgte, benyttes Græsset til Hø og Staldfoder. Fra Mr. Cunninghams Farm tog jeg til Burnthyrk, hvis Eier er Mr. Lamson; denne Gaard ligger ogsaa i Fifeshire, tæt ved den lille By Kingskettel. Jeg havde ikke den Fornøielse at tale med denne uidentvivel udmærket dygtige Landmand, men blev af hans Ladefoged med stor Beredvillighed fort omkring, saavel paa selve Gaarden, som paa dens Marker, hvor det allevegne stod fortræffeligt til, og jeg er overbevist om, at det er en af Skotlands første Monstergaarde. Sædskiftet paa denne Gaard var følgende: 1ste Aar Havre, 2det Aar Turnips og Kartofler, gjødet, 3die Aar Hvede, 4de Aar Turnips og Kartofler, gjødet, 5te Aar Hvede udlagt med Græs. Udsæden af Græsfrøet var paa 1 Td. Vand 4½ Skpr. italiensk Raigræs og 4 Pd. rødt Kløver; et Stykke var ogsaa om Foraaret blevet besaaet med Græsfrø alene, men hertil brugtes dobbelt saameget Raigræs og ligesaameget Kløverfrø. Græsmarken blev vandet med flydende Gjødning, der blev pumpet ud af Ailebeholderen med Dampmassinen. Som paa Gaardene Myremill, Kunningpark o. fl. ledes Urinen i nogle under Jorden liggende Jernrør ud til de forskjellige Marker; paa flere Steder i Marken stode Jernpiber af en Fods Længde op over Overfladen; paa disse skrues Gutapercha-Slanger, og ved Omdreiningen af en Nøgle ved

føromtalte Pibe strømmer Urinen ud i Slangen, og sprøites ved en Mand omkring paa Marken, og denne Gjødningsmaade er af de endnu bekjendte den meest frugtbringende for en Græsmark. At Dvægbesætningen ogsaa om Sommeren stod paa Stalden, behøver jeg vel neppe at bemærke, da Anvendelsen af flydende Gjødning, paa Grund af Græsvæxtens store Frødighed, næsten udelukkende maa gjøre dette til en Bestingelse. Her holdtes kun de faa til Huusholdningen nødvendige Mallekøer; ellers gjennemførtes Fedningen; denne var deels Bogfedning, deels Staldfedning; den første har sit Navn efter de Rum, hvori Dvæget holdes, og hvor det gaaer løst, to og to Dyr sammen; disse Rum vare her 14 Fod i Bredden og lidt længere, foran indtil Fodergangen c. 5 Qvarter fra Jorden var en Trækrybbe opslaaet, denne var 10 Fod lang, Bredden oveni var 1 Fod 7 Tommer, i Bunden 1 F. 4 L.; naar Dyrene fodredes i disse, blev en Skydeluge trykket til Siden. Straaet gaves dem i store Hække, der vare saaledes anbragte i Skillevæggene, at een var fælles for 2 Bøge.

Den egentlige Fedestald var ogsaa udmærket godt indrettet; der stode 2 Rader Kreaturer paa langs i Huset, saaledes at de stode med Hovederne imod hverandre ind til Fodergangen; dog vare Baasene tætte foroven med Skydeluger, hver to Køer stode sammen, og vare adskilte fra de andre ved en paa Kant staaende stor Sandsteen; hver Baas havde derfor ogsaa selvstændige Krybber af Steen; paa Bunden af disse var et med udstemplet Blik beslaaet Hul, hvoraf Vandet løb ind i Truget ved Omdreiningen af en Hane, og tillige kunde fjernes ad samme Hul ved Omdreiningen af en anden Hane og gif da bort til Ailebeholderen; en udmærket Indretning, som man kun sjældent seer forenet. Ved Enden af Gredningerne var ligeledes anbragt en Hane med Vand, der vaskede dem rene, hvilket Vand, tilligemed den flydende Gjødning, havde Afløb igjennem Huller til et nedenunder til Ailebeholderen ledende Drain. Længden af Baasen fra Truget af, var 7 F. 3 Tom., Bredden 6 F. 7

L., Bredden af Grebningen 1 F. 4 L., Dybden af Truget var 9 L., Skydelugen var 3 F. 1 L. bred, Fodergangen 4 Fod, Gangen bag ved dem 4 F. 5 L. Foderet var omtrent det samme som paa Dalachy; ved Enden af Stalden var et Foderrum, hvortil Halmen førtes af en ved Maskinen gaaende Halmryster. Dampmaskinen besørgede, foruden de allerede omtalte Arbejder, tillige Kornets Rensning og Formaling o. s. v. Kornet blev paa denne Gaard næsten udelukkende radsaaet, og der forbruges da 4 Skpr. Hvede pr. Td. Land. Saaemaskinen saae 9 Tdr. Land om Dagen; de andre Sædarter saaedes i Forhold dertil. Fra Burntyrk tog jeg til Byen Berth, der ligger meget smukt ved Floden Tay, derfra til Byen Inshiture, der ligger ved Dundee-line, hvor jeg blev meget gæstfrit modtaget af Mr. Saem til Gaarden Batgay. Her holdtes 16 Arbeidsheste, 10 Malkoer og en Fedebesætning. Jorderne vare deelte i 8 Afdelinger og dreves saaledes: 1, Havre, 2, Kartofler, gjødet, 3, Hvede, 4, Bønner, 5, Hvede, 6, Turnips, gjødet, 7, Byg udlagt med Græs, 8, Klover, deels flaaet, deels græsset, og opbrækket igjen om Efteraaret. Heraf sees altsaa, at Jorden saagodtsom altid var under Plov, hvorfor der ogsaa maatte tilføres en Mængde saavel naturlige som kunstige Gjødningsmidler; al Saaeningen var her som paa Burntyrk Radsaaening. Denne Gaard var den eneste, hvor jeg havde Leilighed til at gjøre mig bekendt med Drainingen, naar jeg undtager Gaarden Garfin, hvor jeg selv arbejdede ved denne i flere Maaneder. Fremgangsmaaden var den samme, naar jeg undtager Skovlingen, der her blev udført med en for Enden skarp, huul ombøiet Skovl til at trække hen i Grøften bagefter Gravningen, og jeg indsaae strax, at derte Redskab havde hjemme i denne lerede Jord, hvor der ikke saameget er Tale om at tage den tilbageblevne løse Jord op af Grøfterne, men hvor dens Hovedbestemmelse er, at gjøre en aldeles jevn og smuk Bund. Dybden paa Sugedrainene var 3 Fod, Afstanden imellem dem 15 til 20 Fod. Tillobsdrainene vare lagte med 2 Tommers Rør, Hoved-

rorene havde fra 3 til 5 Tommers Lysning. Ved at omtale Drainingen vil jeg henholde mig til den paa Carfin udforte, da den, paa enkelte Undtagelser nær, er den almindelige overalt i Skotland, hvilket let erfares ved at tale med Landmænd i de forskjellige Dele af Landet, noget, jeg heller ikke forsømte paa mine Reiser. Før en Mark draines, affættes Draingrøfterne, og naar Spørgsmaalet er, hvor vidt man da maa affætte disse, berøer det naturligviis ganske paa Jordsmonnets Bestaffenhed, og paa, i hvilken Dybde man antager at Drainet kan gjøre fuldstændig Nytte; rigtigst er det vistnok efterhaanden at affætte disse, efterat Arbeidet er i Gang, og man har havt Leilighed til at undersøge Jordsmonnet. De lerede Jorder paa Carfin bleve drainede til en Dybde af 3 til 3½ Fod; Hoveddrainene 4 eller 6 T. dybere, Bidden imellem disse var kun 15 Fod; de løsere Jorder bleve derimod drainede til en Dybde af 4 Fod; Bidden imellem Grøfterne var fra 20 til 30 Fod. Arbeidet udføres med den almindelige Spade, en større og en mindre Drainspade og Skovl. Første Spademaal affstikkes til en Bidde af 14 à 16 Tommer, al Grensværen lægges til den ene Side og Jorden til den anden; draines der paa Stubjord fastes Jorden for Jfjldningens Skyld til begge Sider; efter den almindelige Spade følger den større Drainspade, og senere den mindre, saa at Grøften faaer en jævn Ekraaning; naar andet Spademaal er gravet, skovles den løse Jord ud med en Skovl, der har samme Brede som Spaden forneden; efter sidste Spademaal skovles ligeledes med en til Spadens nederste Brede passende Skovl. Til Sugedrain brugtes 1½ og 2 Tommers Rør; disse vare deels runde Piber, med og foruden Muffer, deels Rør med flad og med løs Saale; de runde Rør skulde lægges med en særdeles Accurateise, og jeg troer ikke at kunne anbefale disse, hvorimod de samme, forsynede med Muffer, nok kunne lægges ordentligt; imidlertid holdes disse Rør heller ikke for saa gode som før, og Grunden dertil maa vistnok søges i: at de 1, ere dyrere end de andre Sorter, 2, at det ogsaa har viist sig, at der ved

Udflydningen af Jorden undertiden kan slaaes Rør itu; de have nemlig kun Hvilepunkt ved Enderne, hvorimod Midten af Røret ikke berører Grøstebunden. Teglene med den faste flade Saale ere de, der anvendes meest i Skotland; ogsaa paa Garfin havde de Fortrinet, da de ere de billigste og de meest tidsbesparende; den anden Slags med løse Saaler kunne ogsaa til Fuldkommenhed opfylde deres Bestemmelse og holdes endnu, for Soliditetens Skyld, af mange skotske Landmænd for de bedste; til Hoveddrain brugtes paa Garfin og saagodt som overalt i Landet samme Slags, men med større Ulysning efter Vandmassens Størrelse. Ved Lægningen maa iagttages at eet Rør kommer til at hvile paa 2 Saaler, saaledes at Rørens Sammensøining skeer paa Midten af Saalerne. Gravningen af Sugedrainene skeete altid fra Hoveddrainen imod Faldet; kun med Faldet, f. Ex. igjennem store Kilde-spring, naar Vandmassen var stor og der kunde befrygtes at Rørene vilde tilstoppes med Mudder ovenfra. Ungaende Vidrainenes Retning til Hoveddrainet, vil jeg kun bemærke, at denne, naar den gaaer lodret ned paa Hoveddrainet, maa gives et lille Sving efter Faldet, omtrent en Favn fra Udlobet, da Vandet i Vidrainet ellers, naar Hovedrøret ogsaa har en Mængde Vand at føre, ved at strømme lige ud deri, ikke vil kunne faae hurtigt Afløb nok, hvilket undertiden har til Folge, at det stiger op paa Overfladen. Efter Rørens Nedlægning tildækkes de med Grønsvær, saaledes, at det Grønne kommer til at ligge næst Røret; i Mangel af Grønsvær bruges ogsaa det sidste Spademaal, men Grønsvær er uden Tvivl at foretrække, da det paa en Maade danner et dobbelt Drain, hvorimod f. Ex. Leerjord tilkliner Sammensøiningerne, og betager dem noget af deres Tiltrækningskraft; Sand har den samme Virkning, kun i en mindre Grad. Udflydningen af den opkastede Jord skeer undertiden med Spaden, og kan i Jord, der er fuld af Rildevæld, ikke godt skee paa anden Maade; paa Garfin blev Størstedelen pløiet i med den skotske Plov, der kun forandredees derved, at der paasattes

en større Muldsjæl og en lang Hamle, saaledes, at der gif en Hest ved hver Side af Grøften. Jeg tovede hos Mr. Saem i to Dage, og han førte mig i den Tid ogsaa omkring paa nogle Gaarde i Nærheden, af hvilke jeg maa fremhæve en Mr. Clarks i Grol, samt Gaarden Millhill (Forvalter Mr. Mac Laren), hvilken sidste i enhver Henseende var dreven efter Systemet for the high Farming. Foruden Dvægsedning var her ogsaa Faaresedning; Faarestalden var paa Loftet over Kostalden, og saavel her som i Kost- og Hestestalden, blev Foderet transporteret i smaae Jernbanevogne, som gif paa Jernskinner. Indretningen af Faarestalden var den samme som paa Gaarden Myremill i Nyrshire. Fra Garse D Gowre tog jeg tilbage til Edinborg, og derfra til East Lothian, hvor jeg besaae Gaarden Northrig (Mr. Turner), hvilken Gaard jeg imidlertid anseer det for unødvendigt at berette Noget om, da jeg har seet den beskrevet tidligere i Tidsskrift for Landøekonomie. Fra East Lothian tog jeg tilbage til Edinborg, hvor jeg besøgte det store Kornmarked; herfra lagte jeg min Hjemreise over London, i hvilken sidste By jeg fik Leilighed til at besøge den udmærkede Maskinsamling i Crystalspaladset.

Til Slutning takker jeg endnu en Gang det kongelige Landhuusholdningselskab for den mig tildeelte Understøttelse, og beder det tillige at undskyldte mit ringe Arbeide.

Gammelgaard paa Als, October 1856.
